

УДК 82.091

**ПРО СИМВОЛІЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ОБРАЗУ ДОРОГИ В ЖАНРІ
РОУДУ**

Ткаченко М.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна,
Київ

Стаття розглядає основні жанрові вимоги роуд-літератури та простежує їх використання у романах Джека Керуака «На дорозі», Сергія Жадана «Ворошиловград» та Марії Ампаро Ескандон «Перевізна компанія Гонсалеса та доньки. Роман про дорогу з літературною ліцензією». Предметом є дослідження використання концепту дороги у трьох різних романах, які, втім, мають велику кількість ремінісценцій один на одного. Метою статті є показати зв'язки трьох зазначених романів та проаналізувати те, як вони осмислюють образ дороги. У роботі використовувалися історико-культурний, описовий методи, а також компаративістичний. Стаття становить інтерес для студентів філологічних та культурологічних факультетів, тому що простежує розвиток образу дороги та документує усі перегуки між трьома романами.

Ключові слова: дорога, роуд література, Керуак, Жадан, Ескандон, самопізнання

Ткаченко М.М. О символической нагрузке образа дороги в жанре роуда/ Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, Украина, Киев

Статья рассматривает основные жанровые требования роуд-литературы и прослеживает их использования в романах Джека Керуака «На дороге», Сергея Жадана «Ворошиловград» и Марии Ампаро Ескандон «Перевозочная компания Гонсалеса и дочери. Роман о дороге с литературной лицензией». Предметом является

исследование использования концепта дороги в трех разных романах, которые, впрочем, имеют большое количество реминисценций друг на друга. Целью статьи является показать связи трех указанных романов и проанализировать то, как они осмысливают образ дороги. В работе использовался историко-культурный, описательный методы, а также компаративистический. Статья представляет интерес для студентов филологических и культурологических факультетов, потому что прослеживает развитие образа дороги и документирует все переклички между тремя романами.

Ключевые слова: дорога, роуд литература, Керуак, Жадан, Ескандон, самопознание

Tkachenko M. On the symbolic load of the road image in the road genre/ Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, Kyiv

The article considers the basic requirements of genre road literature genre and traces of their use in the novels of Jack Kerouac's "On the Road", Sergei Zhadan "Vorochilovgrad" and Maria Amparo Escandon "González and Daughter Trucking Co. A Road Novel with Literary License". The object is to study the use of the concept of the road in three different novels, which, however, have a large number of allusions to each other. The aim of the article is to show the connection of these three novels and analyze how they make sense of the image of the road. We used historical and cultural, descriptive methods and comparative. The article is of interest to students of philological and cultural departments because it traces the development of the road image and document all the roll between the three novels.

Keywords: road, Road literature, Kerouac, Zhadan, Escandon, self-awareness.

Вступ. Жанр роуд-літератури ніколи не отримував достатнього висвітлення в українському літературознавстві. Дослідники переважно спирались на аналіз архетипності дороги, особливостей топосу цього місця, хоча в сучасній українській літературі почали з'являтися книжки, які цілком підпадають під виснаження цього жанру. Також не було приділено увагу зарубіжним роуд-романам, історія яких починається із початку ХХ століття. Таким чином, аналізуючи головний роуд-роман століття – «На дорозі» Джека Керуака – ми знаходимо його шумовиння у сучасних романах («Ворошиловград» Сергія Жадана та «Перевізні компанії Гонсалеса та доньки. Роман про дорогу з літературною ліцензією» Марії Ампаро Ескандон), в яких простежуємо еволюцію образу дороги та її функції у літературі. Зазначену проблему вивчали Прімо [1], Тамари Гундорова [2] та Негодяєва [3].

Метою статті є показати зв'язки трьох зазначених романів та проаналізувати те, як вони осмислюють образ дороги. **Задачами** було проаналізувати основні жанрові ознаки роуд літератури; простежити взаємозв'язок між романами Сергія Жадана, Джека Керуака та Марії Ампаро Ескандон; показати переосмислення та зміну функцій образу дороги у цих романах.

Початки роуд-літератури [де road (англ.) – дорога] знаходять у пригодницькому жанрі: багато перепитій, приємних та небезпечних перехожих, постійна зміна навколишніх декорацій, карколомні історії кохання, збудливі жінки та шанс зрозуміти себе по-новому. Разом зі зміною століття написання літературного твору, ми спостерігаємо за пригодами героя через оповідача або ж бачимо зовнішній незнайомий світ очима головного персонажа та маємо нагоду відчувати усі його почуття та зануритись у внутрішню історію та психологію. [1, 32] В українській літературі елементи цього жанру можемо спостерігати вже у творчості Миколи Гоголя. Хоча для цього письменника використання

дороги та можливостей, які вона пропонує як героям, так і читачам, не обмежувалось лише її впливом на розгортання сюжету, а часто накладало на «дорогу» смислове та символічне навантаження (що в принципі дає багатий матеріал для вивчення архетипу дороги та його реалізації у мистецтві), проте опис життя та переміщення нею не були його головною метою. Із появою “Чорної ради” Пантелеймона Куліша в Україні постав перший популярний пригодницький роман, який також можна розглядати як приклад роуд-літератури. Хоча час від часу в українській літературі були романи та повісті, які використовували елементи роуд-літератури, проте жоден із цих романів не був присвячений виключно їй та перебуванню/переміщенню людини вздовж неї. Певним чином, у романі Сергія Жадана “Ворошиловград” [4] вперше мотив дороги постав не лише як чинник сюжету, але одночасно локусом, часом та ідейним стрижнем розгортання роману. [3, 79] Роман «Ворошиловград» має велику кількість ремінісценцій та відвертих алюзій на роман Джека Керуака «На дорозі». [5] Найцікавішим при порівнянні цих двох книжок постає не сюжетна схожість (пошуки справжнього себе, пошуки реальної Батьківщини), не використання подібних вставних оповідань (історії про джаз, паралель танців у Мексиці із футбольним матчем Жадана), а контроверсійність щодо попереднього письма, канону та старшого покоління.

Саме американській літературі ми завдячуємо існуванню жанру літератури, в якому сюжет та тема підпорядковуються дорозі та її правилам. Хоча дехто називає “На дорозі” Керуака першим роуд-романом Америки, проте події навколо дороги, осмислення цього топосу маємо ще від Вітмена (“Song of the Open Road”), а про початок виокремлення від пригодницької літератури можна говорити з роману Сінклера Льюїса («Free Air» 1919). [1, 42] Від класичного роуд жанру ми очікуємо буремного романтичного героя, який наважується на втечу

(від скрутних обставин або ж від нудьги, часто від неприродності та анти людськості великих міст) у нові для себе місця (часто на природу). Найбільшу увагу автор таких творів приділяє саме дорозі, просуванню героя шляхами, які сполучують А та Б. Описи нових місць та незвичайні події провокують до відкриттів та кращого розуміння себе та свого рідного краю. Американська література багата прикладами хорошої роуд-літератури, яка надихає ентузіастів до створень мап пересування літературних героїв Америкою. Одна із останніх помітних книжок роуд-літератури є роман американської письменниці мексиканського походження Марії Ампаро Ескандон «Перевізена компанія Гонсалеса та доньки. Роман про дорогу з літературною ліцензією» (“González and Daughter Trucking Co. A Road Novel with Literary License” (2005) (перекладу українською мовою, на жаль, немає) [6] дуже влучно поєднує матеріальний план вираження дороги із її символічним змістом, чим надзвичайно гарно продовжує дослідження про загублену людину на дорозі, розпочаті Джеком Керуаком. Через велику кількість подорожей пам’яттю та опису переміщень минулим так, ніби воно також розгортається перед нами як звичайна дорога, роман мексиканки можна порівнювати до “Ворошиловграду” Сергія Жадана.

Насправді можемо говорити про роман “На дорозі” Керуака як про найбільш класичний роуд роман, проте мусимо зазначити, що автор значно ускладнює жанрові вимоги та привносить до нього всі ті елементи, які ми сьогодні вважаємо за основні ознаки американського роуд роману. [1, 61] Так, всі дороги сприймаються нами не лише як фізичні шляхи, але засоби до зміни свого емпіричного досвіду та внутрішнього світу. Ще з перших рядків роману ми знаємо, що кінцем книги буде не фізична точка Б, а кардинальна зміна сприйняття та розуміння світу. Керуаку вдається вибудувати “небесну Америку”, [7, 110] яка знаходиться на кардинально іншому боці від усіх капіталістів,

гомофобів, расистів, та заселити її напівбожественними та напівреальними істотами. Дехто з критиків вважає, що насправді весь роман розповідає не так про дослідження сучасної бітникам Америки, як про створення її симулякру (симулякру, який доходить до свого апогею в описі Мексики, де всі мешканці контрабандисти, наркомани, малолітні дешеві повії та закінчується колапсом поверненням до сірої реальності: Дін Моріарті більше ніколи не буде святим для нашого героя). [8, 187] У «Ворошиловграді» персонажі часто сприймають своє місто за «небесний Ворошиловград», тіло якого – головні герої та їхня пам'ять. Саме вона дозволяє вибудувувати «дороги часу», які забезпечують Герману та його друзям ковзання пам'яттю та впевненість на декілька днів. [3, 80] Як бітники, так і Марія Ампаро Ескандон - письменники, які співвідносяться з поняттям “містичного реалізму” та творчими засадами його представників. [9, 251] У літературі бітників, багато творів присвячених Мексиці, Мехіко, існують переклади декого з мексиканських авторів (до слова, перший переклад Октавіо Паса англійською з'явилось завдяки тим, кого через декілька років назвуть біт поколінням). [9, 250] Марія Ампаро Ескандон сама ж визнавала про важливість письменників “магічного реалізму” для себе та, власне, належить до Латиноамериканського буму. [10, 3] Їх усіх єднала недовіра та зневага до того суспільства, яке вони спостерігали наживо, звідси й намагання вибудувати реальність, світ свободи, де можна бути іншим.

Марія Ампаро Ескандон не перша авторка роуд жанру в історії американської літератури (першою була Сильвія Плат, яка завдяки цьому жанру доволі гостро оголила неможливість жінки керувати своїм життям у 50-их роках минулого століття) [1,12], проте роман мексиканки є своєрідний виклик чоловічому світу роуд-літератури: її героїня працює далекобійником (окрім агресивного нападу на розхоже

переконавання, що ця професія належить виключно чоловічому світу, через увесь роман проходить думка, що саме так Лібертад (ім'я головної героїні) мала змогу втекти від родинного вогнища та від себе як жінки). Наступною особливістю «Перевізна компанія Гонсалеса та доньки. Роман про дорогу з літературною ліцензією» є те, що на відміну від класичних роуд-романів, у яких герой тікає від обставин, які його сковують (дуже часто це родина), Лібертад ніколи нізвідки не тікає. Фургон попросту її дім та в'язниця, в якій утримував її тато: “мій тато обрав мою долю... [...] Ніколи не було іншого варіанту розвитку подій, навіть думок про можливість бути кимось іншим у мене не виникало» [6,121]. Батько та донька постають таким собі равликом, якого захищає “будиночок” - фургон. Якщо для доньки авто лише місце, в якому її випало з'явитись, а потім місце утримання, то тато Лібертади більше придатний до класичного героя роуд-літератури: професор літератури в університеті Мехіко, вимушений переховуватись від влади Мексики через події 1968 року (Ночі Тлателолько). Найкращим порятунком, на думку чоловіка, було стати мігрантом у США та зайнятись справою, яка не потребує осілості. Так у роман входить два моменти: життя мігрантів у США та їхні складнощі у спілкуванні зі своїми ж дітьми (зазвичай діти підпадають під американський вплив, ведуть вільніше життя, відвідують англійські школи, а батьки не можуть запропонувати їм ніякої кращої долі ніж своєї, звідси тотальне незрозуміння та приреченість продовжувати життя своїх батьків). Герої Жадана – суцільні повстанці проти своїх батьків та їхньої долі. Герман якогось дня втік із рідних країн, події роману розгортаються з його поверненням назад, тобто перед нами не роман про втечу, а історія повернення в ландшафт, який знову треба прочитати, щоб згадати себе. Насправді під кінець історії стає зрозуміло, що героям не вдалось створити нічого кардинально іншого чи кращого ніж те, чим жили їхні батьки. [2, 201]

Місце, легенди та міфи тримають настільки міцно, що героям стає зрозуміло, що їм ніколи не вдасться звідси піти, доведеться «вмирати за цей асфальт». Перед ними суцільна країна забуття, пуста мапа, яку треба перевідкрити. У Керуака – ця країна – *tabula rasa*, в якій є певні островці, які слугують за орієнтири для героїв: Мексика, Сан-Франциско та інші. Є навіть своя Мекка – Денвер, в якому народився їхній ватажок. Але окрім цього – море, в якому вони зустрічають людей під час стопу: робітників, бідаків, убивць, повій, моряків і говорять з ними. Таке-собі емпіричне проживання героями кожного покидька й залишенця, непочутого; чути найбільше хочуть герої Керуака. Чути, щоб жити й відчувати. Їх більше не цікавлять історії та голоси звичних «небожевільних» міщан, тих міщан, які починають вірити й працювати на «американську мрію», тому - з міста!, тому - на дорогу!. Часто вони поводять себе мов діти на прогулянці в парку, де все невідомо, але все й безпечно. Довга гра в пізнавання. І тут навіть не так важить, що життя, яке вони відкривають, сумне важке й гірке. Герої ж «Ворошиловграда», зокрема Герман (і тут варто наголосити, що у Керуака група героїв, через які ми можемо виносити судження щодо цілого покоління 50-60-их в Америці, у Жадана ж – герой сам, хоча він і приходить до гурту героїв, проте Одиссей - він, це його день у Дубліні). Він приходить, а потім рухається країною, яку знав якнайкраще, де проходила його ініціація, де вперше він вчився називати предмети. Так трапилось, що він абсолютно забув цю географію. Він приїздить в ландшафт, у якому його очікує довга дорога в пам'ять, не лише свою, а колективну (гра у футбол). Згадати все, щоб жити й відчувати. У романі мексиканки головна героїня не має іншого способу знайомства із навколишнім світом, окрім активного проживання його на дорозі. Можливо, героїня хотіла би зупинитись та жити спокійним розміреним життям, проте вона не має такої можливості.

Найбільшим новаторством Марії Ампаро Ескадон є не створення правдивої та захоплюючої оповіді про жінку-водія, її становлення та усвідомлення себе як жінки, а те, що цей роман лише користується формальними прийомами роуд-літератури та його основними фігурами. Роман ускладнює те, що всі ці дорожні оповідки вмонтовано в історію про життя жінок у мексиканській в'язниці. Там Лібертад через свою любов до літератури започатковує книжковий клуб. Одного разу замість читання вона починає розповідати історію життя дівчинки, яка щойно по народженні стала компаньйоном свого тата у перевізній справі. Напевно, доречніше говорити про «Перевізна компанія Гонсалеса та доньки. Роман про дорогу з літературною ліцензією» як про нову варіацію казок Шехеризади (її розповіді перериваються у часі, між якими авторка дає нам підслухати плітки інших ув'язнених жінок про Лібертад та почитати її щоденникові записи). Сама Марія Ампаро Ескадон погоджується з таким порівнянням, проте говорить, що вона більше хотіла наблизитись до серіального прийому «кліфгхенгер» (коли сюжет обривається найцікавішому, щоб умотивувати глядача до перегляду наступного епізоду). [10,5] Оповідь про життя жінок у в'язниці ведеться від третьої особи, що дає нам можливість вповні оцінити саму героїню та ставлення до неї інших ув'язнених. Окрім того, цим авторка досягає такого ефекту, коли ми сприймаємо історію Лібертад виключно як її погляд на події, суб'єктивну оповідь, якій ми можемо і не вірити. В одному із розділів героїня заперечує те, що її історії про неї саму. Це наштовхує на думку, що Лібертад не так намагається передати дійсність, як сконструювати її та розповісти словами та образами, які є в її пам'яті (а зовсім не прагненням розповісти правду).

У підсумку ми маємо складний роман із вмонтованими елементами роуд жанру, який, проте, розповідає про нетипового для цього жанру

героя (жінку), яка нізвідки не тікає і нічого не шукає, а найбільше хоче зупинитись та зрозуміти себе. Через те, що ця внутрішня історія розповідається першою особою, можемо зробити висновок, що саме це розповідання і стало тим моментом спокою, коли головне героїня нарешті змогла познайомитись із собою та краще пізнати себе й свої схильності. Постійні нові люди, купа різноманітних говірок (робочою мовою оповідачів у романі, до речі, є три мови: спенгліш (суміш англійської та іспанської), тюремне арго та мова фургонників) та нові ландшафти – речі, які залишаються від класичного американського роуд роману. Крім того, авторка продовжує лінію Керуака, досліджуючи соціальні конфлікти у межах однієї країни (людина та капіталізм, людина та поліцейська держава, внутрішні конфлікти людини спричинені зовнішніми конфліктами зі суспільством) та лише поглиблює їх. Жадан же, який, по суті, не мав на меті створювати дорожний роман (швидше роман про життя при дорозі) перегукується із Керуаком не так темами та проблемами, піднятими у книжці (хоча спільні попадання, безсумнівно, є), а старанно вибудовує текстові перегуки із «На дорозі». Тут тобі й постійне слухання всієї дискографії Паркера (Сел Парадайз та ко відвідують концерт живого Паркера) і порівняння старого Гната Юровича із Старим Биком Лі (Жадан буквально пише: «... Зі значками і в коричневому костюмі схожий був на письменника Вільяма Берроуза...» [4, 300]); це і вставка історії джазу на Донбасі (можна додати, що в німецькому варіанті книга має назву «Історія зародження джазу на Донбасі»), коли джаз, насолода джазом, уроки джазознавства постійно є в романі Керуака; це тобі й загальний план вираження: розбиті машини, робітники, секс на старих ліжках, наркотики, випивка, випадкові невідповідні дівчата й знайомці. Дуже різнить романи й мова, якою вони написані. Метафори Жадана дуже об'ємні, вони нагадують майстерні аплікації, колажі, коли світ

Керуака – стриманий, де читачі не мають відволікатись на мову, а прослідковувати лише героїв, бачити їхній рух та насолоджуватись.

Висновок. Роуд-література зазнала значних змін протягом свого існування: від легкого пригодницького жанру, в якому дорога була одним із чинником сюжету до архетипу, навколо якого вибудовується цілий особливий простір. Роман «На дорозі» Керуака став не лише одним із найвидатніших романів бітницького покоління, а важливим етапом у розвитку роуд-літератури. Саме у цьому романі ми простежуємо образ дороги, який дуже вдало відіграє як сюжетотворчу функцію, так і змістову. Романи Жадана та Ескандон дуже влучно підхплюють окремі стилістичні та світоглядні моменти, розвивають їх, чим продовжують розвивати роуд-роман.

Література:

1. *Primeau R. Romance of the Road: The Literature of the American Highway/ Ronald Primeau. – Bowling Green, OH: Bowling Green State University Popular Press, 1996. –170p*
2. *Гундорова Т.І. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн / Тамара Іванівна Гундорова. – К: Критика, 2005. – 263 с.*
3. *Негодяєва С. А Аспекти втілення архетипу дороги в романі Сергія Жадана «Ворошиловград»/ С.А. Негодяєва // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 3(214). – ч.І. – С.78-83*
4. *Жадан С.В. Ворошиловград / Сергій Вікторович Жадан. – Харків: Фоліо, 2010. – 442 с*
5. *Kerouac, J. On the road. / Jack Kerouac. – New York: Viking, 1997. – 320*
6. *Escandón M. González and Daughter Trucking Co /Maria Escandón – New York: Three Rivers Press, 2005. – 304 с.*

7. Zott L. *The beat generation*. – Detroit: Gale / Lynn Zott 2003. – 250
8. Chambers, I. *Migrancy, culture, identity*. /Iain Chambers – London: Routledge, 1994. – 176 c.
9. Kerr L. *Teaching the Latin American boom* /Lucille Kerr,. Alejandro Herrero-Olaizola – 304 c
10. An Interview with María Amparo Escandón about González & Daughter Trucking Co. [Електронний ресурс]/ Персональний сайт авторки. – Режим доступу до журн.: http://www.mariaescandon.com/docs/QA_for_Gonzalez.pdf 1-10

References:

1. Primeau R. *Romance of the Road: The Literature of the American Highway* /Ronald Primeau. – Bowling Green, OH: Bowling Green State University Popular Press, 1996. –170p.
2. Hundorova T.I. *Pisliachornobyl'skka biblioteka: Ukrainskyi literaturnyi postmodern* / Tamara Ivanivna Hundorova. – K: Krytyka, 2005. – 263 s.
3. Nehodiaieva S. *A Aspekty vtilennia arkhetypu dorohy v romani Serhiia Zhadana «Voroshylovhrad»*/ S.A. Nehodiaieva // *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*. – 2011. – № 3(214). – ch.I. – S.78-83
4. Zhadan S.V. *Voroshylovhrad* / Serhii Viktorovych Zhadan. – Kharkiv: Folio, 2010. – 442 s
5. Kerouac J. *On the road*. / Jack Kerouac. – New York: Viking, 1997. – 320 p.
6. Escandón M. *González and Daughter Trucking Co* /Maria Escandón – New York: Three Rivers Press, 2005. – 304 c.
7. Zott, L. *The beat generation*. – Detroit: Gale / Lynn Zott, 2003. – 250p
8. Chambers I. *Migrancy, culture, identity*. /Iain Chambers – London: Routledge, 1994. – 176 c.
9. Kerr L. *Teaching the Latin American boom* / Lucille Kerr,. Alejandro Herrero-Olaizola – 304 c.

10. *An Interview with María Amparo Escandón about González & Daughter Trucking Co. (n.d.). mariaescandon.com Retrieved from: http://www.mariaescandon.com/docs/QA_for_Gonzalez.pdf 1-10*